

<https://moz.gov.ua/uploads/ckeditor/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F/UKR%20Health%20Strategy%20Feb%202024.2022.pdf>

2. Кравченко С. В. Громадське здоров'я: поняття і сутність, роль інформаційно-аналітичного супроводу. Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. 2022. № 1 (91) С. 70-76. Режим доступу: [file:///C:/Users/comp/Downloads/kovbasyuk_i,+70-74%20\(5\).pdf](file:///C:/Users/comp/Downloads/kovbasyuk_i,+70-74%20(5).pdf)

3. Операційний посібник «Розробка та фінансування регіональних і місцевих програм громадського здоров'я. за ред. ред. кол. авторів :Віктор Ляшко та ін. ЦГЗУ 2019. 60. Режим доступу:

https://phc.org.ua/sites/default/files/users/user90/Manual_Development%20and%20funding%20of%20regional%20and%20local%20public%20health%20programs_print_210x297%2B3mm.pdf

4. Mechanism for Implementing the State Guarantee Program for Medical Services at the Primary Level. I.V., Hushchuk, Igor V., V.A., Smiiianov, Vladyslav A., N.P., Topishko, Natalya P., ... V.I., Potseluiiev, Volodymyr I., Wiadomosci lekarskie (Warsaw, Poland : 1960), December, 2024. – Режим доступу : <https://wiadlek.p.12-2024/SCOPUS>

5. Про схвалення Концепції розвитку громадського здоров'я. Розпорядження КМУ від 30 листопада 2016 р. No 1002-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1002-2016-%D1%80#Text>.

6. Про „Обласну цільову соціальну програму з громадського здоров'я на 2021–2024 роки” (проект). URL: <https://www.rv.gov.ua/pro-oblasnu-cilovu-socialnu-programu-z-gromadskogo-zdorovya-na-2021-2024-roki-proekt>

7. V. Hushchuk; N. P. Topishko; S. M. Galetskyi; O. I. Dovhuniuk .Розробка і фінансове забезпечення програм у сфері громадського здоров'я на державному і місцевому (регіональному) рівнях: програмно-цільовий підхід. Public Health Journal , | Journal article December, 2024 Випуск 2(6). 2024-12-27 С. 61-69. – Режим доступу : <https://journals.ostroh-academy.rv.ua/index.php/publichealth/issue/view/7/7>.

Деркач А.В.,

студент ОПП «Економіка», 4 курс,

Національний університет «Києво-Могиллянська академія»

РОЛЬ ПІДПРИЄМСТВ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

В умовах війни та економічної нестабільності підприємства в Україні відіграють ключову роль у збереженні економічної життєздатності країни. Аналіз їхньої стійкості та адаптивності дозволяє глибше зрозуміти механізми подолання криз і формування підґрунтя для відновлення економіки. Попри очевидну роль бізнесу в підтримці економіки, недостатньо досліджено, як саме підприємства адаптуються до умов невизначеності та які чинники сприяють їх виживанню й розвитку під час війни.

Завдання дослідження:

- Розкрити особливості впливу війни та пандемії на функціонування малого, середнього і великого бізнесу.
- Визначити ключові приклади успішної адаптації українських підприємств до кризових умов.
- Проаналізувати державні та міжнародні інструменти підтримки бізнесу у воєнний період.
- Оцінити внесок підприємств у стабілізацію економіки та перспективи їх ролі у повоєнному відновленні.

Попри глибокі потрясіння – від карантинних обмежень до руйнувань інфраструктури – підприємства України продемонстрували значну стійкість та здатність до швидкої адаптації. Так, у 2022 році через російське вторгнення ВВП України впав приблизно на 30–35%, та було втрачено близько 5 мільйонів робочих місць [6]. Водночас уже наприкінці 2022 року більшість малих і

середніх підприємств відновили діяльність: 57% МСП змогли зберегти довоєнний рівень роботи, лише 6% залишалися призупиненими [6]. Це свідчить про те, що українські підприємці, навіть у умовах шоку, стали опорою економічного життя, забезпечуючи зайнятість населення й надходження до бюджету.

Пандемія COVID-19 завдала першого потужного удару по бізнес-середовищу. Майже 86% фізичних осіб-підприємців зазнали збитків через карантин, причому кожен третій втратив від половини до 75% доходів і був змушений нарощувати борги [3]. Жорсткі локдауни особливо вплинули на малий бізнес у сфері послуг – ресторанах, готелях, транспорті. Так, у перші місяці карантину 2020 року кількість закриттів малого бізнесу перевищувала кількість нових реєстрацій, що відображало побоювання підприємців розпочинати справу в умовах невизначеності [3]. Водночас деякі галузі виявилися більш гнучкими та навіть здобули переваги завдяки зміні кон'юнктури. За даними Міністерства економіки, у період карантину менше постраждали або швидше відновилися фармацевтична, хімічна та харчова промисловості, ІТ-сектор, фінансові послуги та сфера охорони здоров'я [2]. Багато підприємств прискорили цифровізацію, перейшовши на онлайн-роботу та електронну комерцію, що дало змогу їм зберегти клієнтів і обсяги продажу. Наприклад, роздрібна торгівля активно розвинула кур'єрську доставку й онлайн-замовлення, мінімізуючи втрати від закриття офлайн-магазинів [2]. Пандемія спонукала бізнес шукати нові ніші та формати діяльності – майже половина малих підприємців замислилися про перепрофілювання вже у 2020 році [3]. Таким чином, у розпал COVID-19 українські підприємства, наскільки це було можливо, підтримували економічну активність – постачали товари першої необхідності, зберігали робочі місця, реагували на потреби споживачів у період карантину.

Повномасштабна війна, що розпочалася у 2022 році, стала другим – ще важчим – випробуванням для українського бізнесу. У перші місяці вторгнення багато підприємств повністю зупинилися; найбільше постраждали регіони активних бойових дій. За оцінками, сукупні втрати малого та середнього бізнесу сягнули понад 83 млрд дол. США, а близько 10 мільйонів українців були змушені залишити свої домівки [4]. Темпи ділової активності різко впали, порушилися виробничо-збутові ланцюги, суттєво зменшився споживчий попит. Однак уже за кілька місяців після початку війни бізнес почав пристосовуватися. Багато компаній релокувалися у безпечніші регіони, частина персоналу повернулася до роботи. Якщо в 2022 році підприємці переважно діяли в режимі виживання і не могли вибудовувати довгострокові плани, то на кінець 2023 року вони склали повноцінні 2–3-річні стратегії розвитку [4]. Восени 2023 року в країні активно працювали понад 2 мільйони ФОПів, а кількість нових реєстрацій бізнесу (близько 25 тис. на місяць) перевищувала кількість закриттів (приблизно 17 тис.), що свідчить про відновлення підприємницької активності навіть під час війни [4]. Вітчизняний бізнес, по суті, став фундаментом економічної стійкості у воєнний час, продовжуючи виробляти продукцію, надавати послуги й забезпечувати бюджет податковими надходженнями.

Ключову роль у цьому відіграє адаптивність та винахідливість підприємців. Українські компанії всіх масштабів – від стартапів до промислових гігантів – активно шукали можливості підлаштуватися під нові реалії [4]. Сотні фірм здійснили релокацію із зон бойових дій: виробництва зі Сходу та Півдня перевезли обладнання на Захід України, тим самим зберігши свої виробничі потужності. Держава сприяла цьому процесу: вже у перші місяці війни запроцювала урядова програма релокації, у межах якої у відносно безпечні області перемістили понад 800 підприємств [5]. Деякі українські виробники тимчасово евакуювали потужності навіть за кордон – зокрема, заводи, що виготовляють продукцію для оборони, було розміщено на майданчиках європейських партнерів [5]. Іншою важливою адаптаційною стратегією став перехід на нові види продукції та послуг, затребувані в умовах війни. Чимало бізнесів змінили профіль: розпочали виготовляти товари тривалого зберігання, маскувальні сітки, захисне спорядження для цивільних і військових, безпілотники тощо [4]. Наприклад, невеликі швейні цехи, що раніше спеціалізувалися на пошитті одягу, переорієнтувалися на пошиття військової форми та бронежилетів, не лише підтримуючи армію, а й забезпечуючи роботою своїх працівників. Одночасно підприємці шукали нові ринки збуту за кордоном, диверсифікували логістичні

маршрути, щоб замінити втрачені регіональні ринки. Крім того, бізнес став більше покладатися на імпорт сировини та компонентів замість тих, доступ до яких було втрачено через бойові дії [4]. Фінансова гнучкість також стала частиною стратегії виживання: компанії залучали пільгові кредити, шукали грантову підтримку й інвестиції задля забезпечення оборотних коштів [4]. Усе це свідчить про здатність українських підприємств швидко реагувати на кризи, пропонувати нестандартні рішення та продовжувати функціонувати, наскільки це можливо за воєнних умов.

Примітно, що в умовах війни в Україні спостерігаються не лише втрати, а й точки зростання окремих секторів. Так, ІТ-сектор виявився найбільш стійким: за час війни не припинив діяльність жоден великий ІТ-проект; навпаки, багато компаній залучили додаткові інвестиції та збільшили експорт послуг [4]. Віртуальний характер роботи дав змогу ІТ-бізнесу відносно легко перемістити операції в безпечні місця або в онлайн, продовжуючи виконувати міжнародні контракти. Агропромисловий комплекс після короткого спаду також відновив експорт продовольства, адаптувавшись до нових логістичних шляхів – зокрема, через західний кордон і дунайські порти після блокування чорноморських маршрутів. Помітною тенденцією стало зростання підприємництва серед ветеранів війни: військовослужбовці та члени їхніх родин після демобілізації відкривають сотні нових малих бізнесів – від фермерських господарств і пекарень до крафтових виробництв [4]. Аналітики прогнозують, що саме ветеранський бізнес може стати рушійною силою повоєнного відродження економіки [4]. Опитування свідчать, що понад 60% ветеранів планують розпочати власну справу після повернення з фронту, й уже зараз в Україні успішно працюють кількасот компаній, заснованих ветеранами [4]. Цей новий прошарок підприємців вносить динамізм в економіку і посилює соціальну згуртованість, адже часто саме ветеранські бізнеси активно працевлаштовують переселенців і колишніх військових, допомагаючи їм адаптуватися до мирного життя.

Вагомим чинником стійкості української економіки під час кризових періодів є державна підтримка підприємництва. Уряд України, взявши до уваги досвід пандемії, застосував низку інструментів для допомоги бізнесу як у 2020 році, так і після початку війни. У розпал COVID-19 влада впровадила програми прямої підтримки та пільгового оподаткування, що частково пом'якшили втрати малого бізнесу. Зокрема, уже навесні 2020 року стартувала програма «Доступні кредити 5-7-9%», що передбачала здешевлення банківських позик для МСП. За перші роки її дії бізнес отримав понад 70 тис. кредитів на загальну суму 225,4 млрд грн [5]. Також були запроваджені податкові послаблення – тимчасове звільнення фізичних осіб-підприємців від сплати ЄСВ та інші фіскальні стимули [2]. Найбільш постраждалим від локдауну підприємцям і найманим працівникам влада виплатила одноразову грошову допомогу в розмірі 8000 грн [2]. Такі кроки, поряд із підвищенням мінімальної зарплати й іншими заходами соціального захисту, були покликані зберегти платоспроможність населення та запобігти масовому закриттю бізнесу. У період війни державна підтримка стала ще більш адресною й масштабною. Окрім згаданої програми 5-7-9 (продовженої й розширеної в 2022–2023 рр.), діють численні грантові інструменти для заохочення підприємництва. Через портали «Дія» та інші платформи держава надає безповоротну фінансову допомогу для запуску чи розширення малого бізнесу. Одним із найбільших проєктів став грантовий конкурс «єРобота», зокрема його компонент «Власна справа», за яким українці можуть отримати до 250 тис. грн на відкриття бізнесу. Пріоритет надається ветеранам і членам їхніх родин: станом на літо 2023 року було видано понад 7500 грантів на суму більш ніж 1,8 млрд грн [4]. Уряд також підтримує галузеві напрями – наприклад, аграрії можуть отримати кошти на садівництво чи тепличне господарство [5]. Завдяки цим заходам, за даними Мінекономіки, з початку війни було реалізовано понад 7000 нових бізнес-проєктів у сфері малого підприємництва – від пекарень і кафе до невеликих виробництв [4]. Паралельно держава й Національний банк докладають зусиль, аби зберегти ліквідність і стабільність банківської системи, що робить фінанси більш доступними для бізнесу. Спрощення регуляторних процедур, переведення багатьох податкових та адміністративних послуг в онлайн також дали змогу підприємцям швидко взаємодіяти з державними органами. Високий рівень цифровізації державних сервісів став однією з причин, чому фінансова система й бізнес-операції

в Україні не зупинилися навіть під час ракетних обстрілів, а багато компаній перейшли на віддалену роботу [5].

Важливою складовою підтримки економіки стала також допомога міжнародних партнерів. З початку війни уряд отримав кошти від закордонних донорів на кредитні та грантові програми для МСП. Зокрема, за даними Урядового порталу, український приватний сектор залучив від іноземних партнерів та фінансових організацій понад 4 млрд євро [4]. ЄБРР, Європейський інвестиційний банк, USAID та інші міжнародні структури надали бізнесу фінансування, кредитні гарантії, страхування воєнних ризиків [4]. Це допомогло багатьом компаніям подолати найскладніші місяці, коли звичайні джерела доходів були зруйновані. Крім того, міжнародна спільнота сприяє інтеграції українського бізнесу у світові ринки – створюються спеціальні інвестиційні фонди, платформи для пошуку іноземних партнерів, відбувається лібералізація торгівлі з ЄС. Така синергія державної та міжнародної підтримки дає змогу приватному сектору України функціонувати навіть під час війни й закладає підвалини для майбутнього відновлення.

Для наочності впливу цих чинників варто згадати кілька конкретних кейсів. Яскравим прикладом є компанія «Чумак» – відомий виробник харчових продуктів із Херсонщини. Через окупацію регіону завод «Чумак» припинив роботу у перший день вторгнення, втративши доступ до сировини та обладнання. Здавалося, бізнес приречений, однак уже наприкінці 2022 року компанія відновила виробництво на нових майданчиках у центральній та західній Україні [1]. Керівництво «Чумак» уклало угоди з конкуруючими підприємствами у Луцьку та Запоріжжі, що надало змогу виготовляти кетчупи й соуси під власною маркою на чужих виробничих потужностях [1]. Таким чином, приклад «Чумака» показує, що навіть за найважчих умов можна не лише зберегти бізнес, а й переорієнтувати його на нові умови [1]. Інший показовий приклад – логістична компанія «Нова пошта», яка з перших днів війни стала критично важливою для забезпечення внутрішніх перевезень. Незважаючи на обстріли й ризики, «Нова пошта» продовжила доставляти посилки, ліки, продукти по всій Україні, швидко відновлюючи роботу відділень навіть у прифронтових містах. У такий спосіб ця приватна компанія фактично посилала державну інфраструктуру, забезпечивши оборону (доставки для ЗСУ) та постачання необхідних товарів населенню. У сфері ІТ можна згадати стартап Grammarly, заснований українцями: він не лише не згорнув діяльність, а й у 2022 році залучив значні іноземні інвестиції, досягнувши оцінки у 13 млрд дол. США, продовжуючи сплачувати податки в український бюджет. Подібні успішні історії надихають інших підприємців і доводять, що український бізнес – це рушій економічного розвитку, здатний працювати й зростати навіть за умов значної турбулентності.

Отже, роль підприємств у соціально-економічному розвитку України в умовах невизначеності є вирішальною. Підприємницький сектор забезпечує економіці гнучкість і життєздатність: під час кризи бізнес бере на себе функції збереження робочих місць, наповнення ринку товарами та послугами, а також підтримки експорту й податкових надходжень. Малий і середній бізнес особливо важливий для збереження стійкості громад, адже він швидко реагує на локальні виклики, сприяє зайнятості на місцях і знижує соціальну напругу. Водночас великі підприємства підтримують критичну інфраструктуру, беруть участь у гуманітарних ініціативах (як-от забезпечення населення генераторами та паливом у разі дефіциту). У тісній співпраці з урядом та за підтримки міжнародних партнерів український бізнес сьогодні не лише витримує удари, а й формує підґрунтя для відбудови країни. Кожне підприємство, яке вдалося зберегти та пристосувати до сучасних реалій, – це внесок у майбутнє економічне зростання, технологічний поступ і добробут суспільства.

Список використаних джерел

1. Мудрик Я. Що робити, якщо бізнес залишився в окупації?. – Європейська бізнес-асоціація. – URL: <https://eba.com.ua/shho-robyty-yakshho-biznes-zalyshyvsya-v-okupatsiyi/> (дата звернення: 13.04.2025).
2. На Форумі «Україна 30» обговорили питання діяльності малого бізнесу в умовах пандемії. – Міністерство економіки України. – URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk->

UA&id=c71a9d77-fc13-4ed1-943a-675a76361514&title=NaForumiukraina30-ObgovoriliPitanniaDiialnostiMalogoBiznesuVUmovakhPandemii (дата звернення: 13.04.2025).

3. Пандемія-2020 змінила життя українців. Що саме змінилося?. – Радіо Свобода. – URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/пандемія-яка-нас-змінила-як-вплинув-covid-19-на-життя-і-звички-людей/31012767.html> (дата звернення: 13.04.2025).

4. Український бізнес під час війни: реальна аналітика та перспективи на майбутнє у 2024 році. – Finstream.ua. – URL: <https://finstream.ua/ukrayinskyj-biznes-pid-chas-vijny-analytyka/> (дата звернення: 13.04.2025).

5. Що сприяє економічній стійкості України під час війни за Незалежність. – Укрінформ. – URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3751995-so-spriaje-ekonomichnijs-tijkosti-ukraini-pid-cas-vijni-za-nezaleznist.html> (дата звернення: 13.04.2025).

6. Bandura R., McLean M. Supporting Small- and Medium-Sized Enterprises for Ukraine's Recovery and Reconstruction. – Center for Strategic and International Studies. – URL: <https://www.csis.org/analysis/supporting-small-and-medium-sized-enterprises-ukraines-recovery-and-reconstruction> (дата звернення: 13.04.2025).

Добиш Т.Є.,
студентка ОПП «Економіка», 1 курс,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ТЕОРІЯ АНТИКРИХКОСТІ В ЕКОНОМІЦІ: ЯК КРАЇНИ СТАЮТЬ СИЛЬНІШИМИ ЧЕРЕЗ КРИЗИ

Сучасна світова економіка перебуває у стані постійної невизначеності, зумовленої фінансовими та енергетичними кризами, пандеміями, геополітичними конфліктами. Деякі країни зазнають значних втрат, тоді як інші – адаптуються та використовують кризові ситуації для зміцнення своїх позицій. У цьому контексті ключового значення набуває концепція антикрихкості (Antifragility), запропонована Насімом Талебом. Вона дає можливість зрозуміти механізми, які дозволяють економікам не лише виживати, а й зростати у кризових умовах [1, с. 25-26].

Згідно з теорією антикрихкості, деякі системи не лише зберігають свою цілісність в умовах хаосу, а й підсилюються під його впливом, на противагу стійким системам, що просто протистоять зовнішнім загрозам, і крихким – які зазнають руйнування. У прикладному аспекті ця теорія має вагомим значення для аналізу економічних систем, стратегій урядів, бізнес-моделей компаній у часи невизначеності [1, с. 50-52].

Проблематика дослідження полягає у виявленні факторів, що сприяють антикрихкості економічних систем, а також у визначенні механізмів, за допомогою яких країни можуть використовувати кризи як можливості для розвитку.

Метою дослідження є аналіз основних принципів теорії антикрихкості в контексті економічного розвитку, а також визначення ключових чинників, що сприяють зміцненню економік в умовах криз.

Результати дослідження доводять, що антикрихкі економіки характеризуються високим рівнем інновацій, диверсифікованістю ресурсної бази, гнучкістю інституційних структур та адаптивною макроекономічною політикою [2, с. 120-122]. Країни, які після фінансової кризи 2008 року впровадили структурні реформи та зміцнили фінансові резерви, показали швидке відновлення у порівнянні з тими, хто дотримувався консервативної політики [3, с. 210-215].

Дослідження показують, що:

1) Антикрихкі економіки ефективно реагують на зовнішні шоки завдяки децентралізації управління та гнучкості ринків [4, с. 98-100].

2) Інституційна спроможність та рівень довіри в суспільстві відіграють ключову роль у формуванні антикрихких систем [5, с. 150-152].